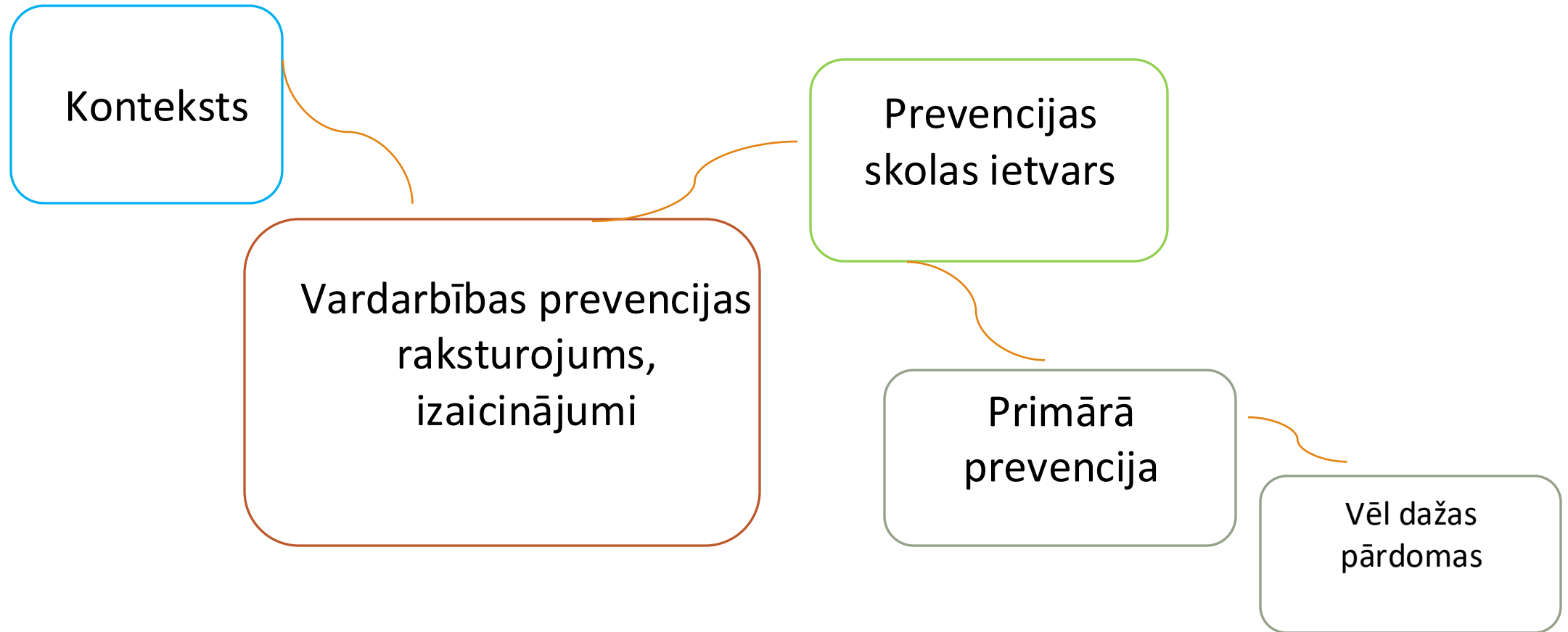

Vardarbības prevencija kā ilgtermiņa risinājums

LU PROFESORE,
DR. PAED.DITA NĪMANTE

Saturs

Kas kopīgs?

Sarunāšanās

Košļājamās gumijas košļāšana stundā

Aprunāšana

Kniebšana

Apsaukāšana

Piekaušana

<https://dialang.org/chewing-gum-can-actually-help-students-in-the-classroom/>

Mūsdienu skolas izaicinājumi

Arvien **vairāk**; arvien **biežāk**; arvien **intensīvāk**

Mainās problēmas, ar kurām skolai un skolotājam jātiek galā

Vardarbība *“konceptualizēts kā daudzpusīgs konstrukts, kas ietver gan noziedzīgas darbības, gan agresiju skolā, kas kavē personības attīstību un mācīšanos, kā arī kaitē skolas klimatam”* (Furlong & Morrison, 2000, 71. lpp.).

Vardarbība: skolēns pret skolēnu, skolotājs pret skolotāju, skolotājs pret vecākiem un otrādi, vecāki pret skolēniem, skolas administrācija pret skolotājiem un otrādi, vecāki pret vecākiem, citi skolas darbinieki pret skolēniem un otrādi, u.c.

Sabiedrības interese

Rādītājs – zinātnisko rakstu (meklēti pēc atslēgvārdiem «vardarbība skolā») skaita pieaugums zinātnisko rakstu datu bāzēs, sākot no 1990. gada (Furlong & Morrison, 2000). Pieaugums par 70%.

Latvijā:

Springe, L., Gobina, I., Kīvīte-Urtāne, A., Maļina, L. (2023). Profilakses un agrīnās intervences programmas KiVa monitoringa pētījums par pāridarījumu izplatību skolēnu vidū: Pētījuma ziņojums. Rīga: Valsts kanceleja. Pētījuma veicējs: Rīgas Stradiņa universitāte. <https://www.mk.gov.lv/lv/media/17100/download?attachment>.

Informatīvais ziņojums par emocionālās un fiziskās vardarbības izskaušanu un nepieļaušanu izglītības iestādē, kā arī par valsts un pašvaldības institūciju sadarbību. (2023)

RSU izstrādājusi «Informatīvais ziņojums par emocionālās labizjūtas sekmēšanas un novērtēšanas instrumentiem un programmām Latvijas izglītības iestādēs» (2023)

Slimību profilakses un kontroles centra pasūtīts pētījums «Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums 2022./2023. mācību gada aptaujas rezultāti un tendences» (2024)

Bērnu aizsardzības centrs sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju ir izstrādājis jaunu VARDARBĪBAS GADĪJUMU

RISINĀŠANAS ALGORITMS I ZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS (2024).

Kāpēc prevencija ir tik svarīga?

Vardarbība kā sociāls, sociāli konstruēts fenomens, kur liela nozīme vides un grupas dinamikai.

Prevencija var palīdzēt izprast/novērst cēloņus

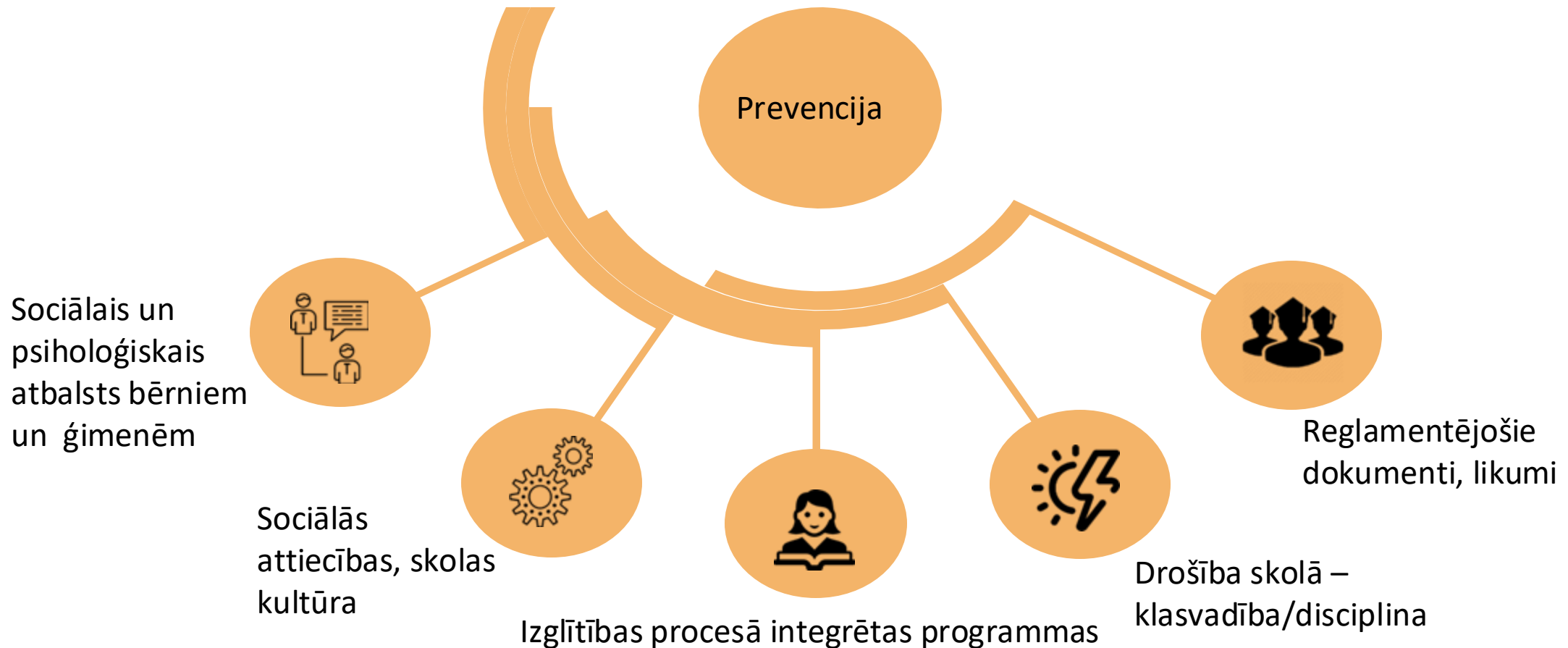
Reaģēšana notiek pirms kaitējuma kādai no pusēm

Prevencija laikus pamana un māca

Mazina sociālās, veselības un ekonomiskās sekas

Ilgspējīgs risinājums – mazāk piedzīvotas negatīvas pieredzes, veselīgāka sabiedrība, samazinās slogs veselības aprūpei, tiesībsargājošajām institūcijām

Vardarbības prevencija ietver kompleksus procesus

Sociālais un psiholoģiskais atbalsts bērniem un ģimenēm - izaicinājumi

Izaicinājumi

Problemātiska ir gan pārāk liela kontrole, gan pārāk maza kontrole.

Mājas piedzīvotais manifestēsies skolā, tai skaitā kā vardarbīga uzvedība vai upura uzvedība.

Latvijā gandrīz pusē gadījumu, kad mājsaimniecības locekļu starpā ir veikta vardarbība, to netieši pieredzējuši arī mājsaimniecībā dzīvojošie bērni un bieži ne tikai vienu reizi, bet arī atkārtoti (Vardarbības izplatība Latvijā 2021).

Parasti slēpj problēmas, noslēgti. Nepietiekams atbalsts augsta riska ģimenēm. Augstāks risks ģimenēs, kur vecākiem zemāka izglītība (īpaši mātēm).

Var būt trešā vardarbīgākā institūcija mūsu sabiedrībā, neskaitot militārās un tiesībsargniecības iestādes (Myers, 1999). Problēmas ģimenē nereti tiek atrisinātas, izmantojot agresīvu un vardarbīgu uzvedību (Studer, 1996). 36,3 % iedzīvotāju Latvijā norāda, ka nejauši jutuši vai piedzīvojuši vecāku starpā vardarbību ģimenē (Vardarbības izplatība Latvijā 2021)

Risinājumi: sociālais un psiholoģiskais atbalsts bērniem un ģimenēm

Skolas kultūras, sociālo attiecību izaicinājumi

Daži stereotipi:

Bulings padara upurus stiprākus.

Bulings ir domāts, lai “pamācītu” par grupas kārtību/vērtībām, īpaši tas attiecas uz iedomātās hierarģijas/soc.statusa zemākiem skolēniem, tie, kas ievainojamāki, jaunienācēji, u.c.

Ķircināšana, apsmiešana – tā ir spēle. Tas, ka tas ir bulings, tā ir tikai paša bērna, kas ķircināts, interpretācija.

Tā dara lielākā daļa, tādēļ tas ir jāpieņem.

Nepareizā interpretācija par sociālajām normām, nepareizi priekšstati par bulingu veicina tā turpināšanu skolā vai samierināšanos ar to (Oliver & Hoover, 1994, Osofsky & Osofsky, 2001, Lenthall, 2005).

Skola kā risinājums, jo var piedāvāt citas sociālās normas, izskaust vardarbības normalizāciju, agrīni mazināt stereotipus, laikus atpazīt problemātisku un agresīvu uzvedību.

Klasvadības/disciplīnas izaicinājumi

No pētījumiem:

Skolas vidē, kurā ir augsta kontrole (disciplinēšana), izmanto bērnam nedraudzīgas metodes, piemēram, sods vai korporatīvais sods, slepenais aģents, uzvedības pārkāpumu skaits nevis samazinās, bet pieaug (Mayer and Leone, 1999).

Skolā nevienam negribas būt policistam. Taču pārmērīga atkarība no tiesībsardzības var ietekmēt arī bērnu attieksmi pret skolotājiem; skolēni var uzskatīt skolotājus par mazāku autoritāti un, visticamāk, droši rīkosies bez policijas klātbūtnes (Hyman & Perone, 1998).

Skaidras kārtības robežas skolā un klasē rada drošības izjūtu skolēniem.

Efektīva klasvadība – mācību procesā un ārpus klases. **Pozitīvi vērsta, ar skaidriem caurspīdīgiem nosacījumiem (piemēram, noteikumi – apbalvojumi – sekas), taisnīga, paredzama.**

Skolas darbību reglamentējošie iekšējie dokumenti

Izstrādāti efektīvi visai skolas saimei zināmi, izprotami un izmantojami reglamentējošie akti.

Normatīvajos aktos skaidri definēta attieksme pret vardarbību, secīgi algoritmiski soļi vardarbības gadījumā.

Definēts pieejamais atbalsts bērniem, skolotājiem, vecākiem skolā un ārpus skolas (piemēram, krīzes gadījumā).

Labs metodiskais materiāls - VARDARBĪBAS GADĪJUMU RISINĀŠANAS ALGORITMS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS (2024).

Cita starpā: **veicinot izglītojamo līdzdalību, dažādu, tai skaitā izglītības iestādei svarīgu, lēmumu pieņemšanā, u.c.**

Skolas darbību reglamentējošie ārējie dokumenti

Pieņemti Grozījumi Izglītības likumā (10.10.2024), kur noteikti vairāki ierobežojumi (skat. <https://likumi.lv/ta/id/355811-grozijumi-izglitibas-likuma>)

Izteikts 22.¹ pants. Izglītības iestādes tiesības ierobežot izglītojamam Satversmē noteiktās cilvēka pamattiesības

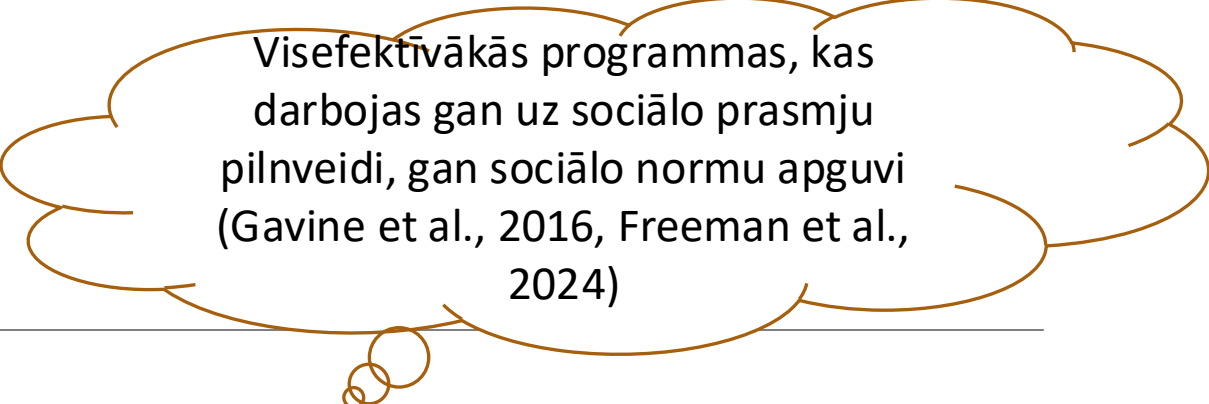
Izglītības iestādei ir tiesības izglītojamo un tajā nodarbināto personu drošības, veselības vai dzīvības apdraudējuma gadījumā ierobežot izglītojamiem Satversmē noteiktās cilvēka pamattiesības - tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību un pārvietošanās brīvību -, ciktāl tas nepieciešams apdraudējuma novēršanai."

.

Skolas darbību reglamentējošie ārējie dokumenti

Īstenojot izglītības programmas, kā arī ar tām saistītos mācību un audzināšanas pasākumus, izglītības iestāde **nosaka tehnisko līdzekļu** (mācību un audzināšanas procesā un saziņā izmantojamo tehnisko ierīču, tai skaitā informācijas un komunikācijas tehnoloģiju, iekārtu, robotikas detaļu un programmatūru) **izmantošanas nosacījumus un kārtību. Pirmsskolas vecuma un 1.-6. klases izglītojamiem izglītības iestādē ir aizliegts lietot mobilos tālruņus, izņemot gadījumus, kad pedagogs ir atļāvis tos izmantot izglītības procesā.** Stājas spēkā 2025. gada 31. maijā

Darbības programmas skolā

Visefektīvākās programmas, kas
darbojas gan uz sociālo prasmju
pilnveidi, gan sociālo normu apguvi
(Gavine et al., 2016, Freeman et al.,
2024)

Preventīvi stundā iekļauj klasvadības paņēmienus un metodes, kas palīdz bērniem labāk mācīties, piemēram, noturēt uzmanību, sadarboties grupās utt. (Atbalsts pozitīvai uzvedībai (APU))

Māca pozitīvu un sadarbīgu uzvedību, piemēram, kā ievērot noteikumus. (APU)

Atbalsta un palīdz praktizēt pozitīvu uzvedību. (APU).

Veido skaidru skolēniem, vecākiem iepriekš zināmu struktūru, kā skolā tiek risināti jautājumi, ja konstatēta pārkāpjoša uzvedība. Tā ir secīga, cieņpilna visām pusēm, māca pozitīvu uzvedību. (APU)

Māca un attīsta bērnu sociāli emocionālās zināšanas, prasmes un kompetences (saprast sevi, pārvaldīt sevi, saprast citus, attiecību prasmes, lēmumu pieņemšanas prasmes) (Sociāli emocionālā mācīšana (SEM/SEA)).

Stiprina uz attiecībām balstītu mācību vidi. (SEM)

Māca, kas ir bulings, sociāli atbildīgu mijiedarbību klasē un skolā, kā nepieļaut bulingu un kā rīkoties bulinga gadījumā (KiVa).

Preventīvās darbības ietvars skolā

Pārraut vardarbības apli var tikai, īstenojot visas skolas programmas (preventīvas), kurā iesaistās visa skola (administrācija, vecāki, skolēni), tā ir vadīta programma, ilgtspējīga

Programmas nosaukums	Pēdējo piecu mācību gadu laikā īstenotās programmas (%)					
	Pilnā īstenot, %	Vienam gadam	Divus gadus	Trīs gadus	Ceturš vai vairāk gadus	Neīstenoja
1. Drošības drošības programma	37,3	5,7	5,7	5,3	21,5	61,7
2. Bērnu emocionālā audzināšana (BEA)	29,2	7,2	3,3	1,9	1,7	79,9
3. EMU/ Skola	26,8	7,7	5,7	1,9	0,5	84,2
4. Atbalsts pozitīvai uzvedībai (APU)	19,1	3,8	3,8	1,9	10,0	80,4
5. Programma MOT	17,7	3,8	2,9	2,9	3,8	86,6
6. Programma Kiva	15,3	4,8	–	–	–	95,2
7. Esi pārliecināts!	13,9	4,8	1,9	1,0	3,3	89,0
8. Bez pēriena	13,9	0,5	2,9	1,0	2,4	93,3
9. Ceļvedis, audzinot pusaudzi (CAP)	13,4	2,9	0,5	1,0	4,8	90,9
10. Metodoloģija darbī ar jauniešu grupām vardarbības mazināšanai un veselīgu attiecību veicināšanai jauniešu vidē	13,4	1,0	1,9	1,9	1,4	93,8
11. Bērnam droša un draudzīga bērnudārzs	10,0	2,4	2,9	1,0	1,0	92,8

«Informatīvais ziņojums par emocionālās labizjūtas sekmēšanas un novērtēšanas instrumentiem un programmām Latvijā izglītības iestādēs» (2023)

Efektīva klasvadība (piemēram, APU)
Sociāli emocionālā mācīšana (piemēram, SEA),
Antibulginga programma (piemēram, Kiva)

Monitorings

Mācību programmas

Skolas audzināšanas darba programma

Izglītības process

Skolas darbību reglamentējošie ārējie un iekšējie dokumenti

Psiholoģiskais un sociālais atbalsts

Pašvaldības dienesti

Primārā prevencija – pirms notikuma

Atbalsts prevencijai

Praktizēšanās

Mācīšanās programmas ietvarā

Pozitīvas uzvedības, SEP,
sociālas mijiedarbības, bulinga
atpazīšanas strukturēta un
secīga mācīšana

**Preventīvās darbības pamats
(t.sk. efektīvi klasvadības
paņēmieni)**

Iekļaujoša, kvalitatīva izglītības procesa
īstenošana, mācību un audzināšanas darbības
organizēšana atbilstīgi jaunākajām pedagogijas
atziņām, pētījumiem

Sekundārā prevencija – notikuma laikā un pēc

Atbalsts visām pusēm notikuma laikā un pēc notikuma- atbalsts ģimenei, bērnam, skolotājam

Atbalsts, lai samazinātu kaitējumu, kas noticis

Atbilstoša atbalsta saņemšana arī pēc notikuma (konsultācija, praktizēšanās, u.c.)

Atgriešanās pie primārās prevencijas

Vēl daži aspekti, par ko padomāt

Skolas telpu iekārtojums, tīrība (kārtīgā skolā samazinās uzvedības problēmu skaitu).

Kustība skolā (īpaši lielajās skolās starpbrīžos, ejot uz ēdnīcu).

Monitorēšana (vardarbībai patīk slēpties tur, kur to neredz).

Visu skolēnu iekļaušana klasē, mazāk izmantot metodes, kuru rezultātā skolēns tiek sociāli izolēts, iekļaujošās pedagogijas un multikulturālisma praktizēšana.

Strādāt individuāli ar tiem bērniem, kas jūtas atstumti, nepiederīgi skolai, veicinot piederību. Piederības izjūta skolai mazina dažādus vardarbības riskus (Melendez-Torres et.al, 2024).

Tālāk..

Vardarbība kā jaunā realitāte, ka vardarbība «var būt klātesoša arī mūsu skolā».

Turpināt uzsākto, nodrošinot programmu precīzu ieviešanu un ilgtspēju (Bradshaw, 2015).

Varbūt nākotnē attīstāmās programmas:

Vienaudžu mentorings, mediācija (Gavine et.al, 2016)

Draudu izvērtēšanas komandas darbs (Cornell, 2020)

Kiberdrošības programmas (Chicote-Beato et al., 2024)

Sportā pamatotās programmas (Fazel et.al, 2024)

Izmantotā literatūra

Bradshaw, C. P. (2015). Translating research to practice in bullying prevention. *American Psychologist*, 70(4), 322.

Chicote-Beato, M., González-Víllora, S., Bodoque-Osma, A. R., & Navarro, R. (2024). Cyberbullying intervention and prevention programmes in primary education (6 to 12 years): A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 77, 101938.

Cornell, D. G. (2020). Threat assessment as a school violence prevention strategy. *Criminology & Public Policy*, 19(1), 235-252.

Fazel, S., Burghart, M., Wolf, A., Whiting, D., & Yu, R. (2024). Effectiveness of violence prevention interventions: Umbrella review of research in the general population. *Trauma, Violence, & Abuse*, 25(2), 1709-1718.

Freeman, I. M., Tellez, J., & Jones, A. (2024). Effectiveness of School Violence Prevention Programs in Elementary Schools in the United States: A Systematic Review. *Social Sciences*, 13(4), 222.

Furlong, M. & Morrison, G. (2000). The school in school violence: Definitions and facts. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8, pp. 71-81.

Gavine, A. J., Donnelly, P. D., & Williams, D. J. (2016). Effectiveness of universal school-based programs for prevention of violence in adolescents. *Psychology of Violence*, 6(3), 390.

Hyman, I. A. & Perone, D. C. (1998). The other side of school violence: Educator policies and practices that may contribute to student misbehavior. *Journal of School Psychology*, 36, pp. 7-27

Lenthall, D. (2005). The Bullying Culture in High Schools. In *Cultures of Violence: Papers from the 5 Global Conference 2004* th (p. 25).

Myers, D. G. (1999). *Social psychology*. McGraw-Hill College, Holland, Michigan.

Melendez-Torres, G. J., Orr, N., Farmer, C., Shaw, N., Chollet, A., Rizzo, A. J., ... & Berry, V. (2024). School-based interventions TO prevent dating and relationship violence and gender-based violence: STOP-DRV-GBV systematic review. *Public Health Research*, 12(3).

Oliver, R. & Hoover, J. H. (1994). The perceived roles of bullying in small-town Midwestern schools. *Journal of Counseling and Development*, 72, pp. 416-420

Osofsky, H. J. & J. D. Osofsky, J. D. (2001). Violent and aggressive behaviors in youth: A mental health and prevention perspective. *Psychiatry*. Interpersonal and Biological Processes, 64, pp. 285-295

Studer, J. (1996). Understanding and preventing aggressive responses in youth. *Elementary School Guidance and Counseling*, 30, pp. 194-204